

Memorandum k obnovení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze

Pavel KALINA

ANOTACE: *Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze nebyl jen znamením vítězné protireformace, ale komplexním výtvarným dílem. Vzhledem k jeho urbanistickému významu a vzhledem k tomu, jakou roli hraje Staroměstské náměstí jako místo globální i lokální společné paměti je umístění repliky sloupu na jeho původní místo nejen možné, ale přímo žádoucí.*

Pražský mariánský sloup nesmíme vidět jen zúženým prizmatem „lokálních“ dějin. Takové dějiny konec konců neexistují – existovat může právě jen lokálně zúžený pohled. Pražský mariánský sloup musíme vidět v jeho globálním kontextu. Nejstarším sloupem nesoucím sochu Panny Marie byla *Colonna della pace* u kostela Santa Maria Maggiore v Římě, kterou vztýčil Carlo Maderno pro papeže Pavla V. roku 1614.¹ Maderno použil poslední dochovaný sloup z Maxentiovy baziliky, která byla v jeho době pokládána za Vespasiánův Chrám míru. Podle Gigliho měla být současně otevřena nová ulice vedoucí k bráně sv. Jana tak, aby ti, kdo vstupují touto branou, viděli na vrcholu sloupu sochu Madony od Guillaumea Berthelota a mohli ji uctívat. Monumentální účín díla dokládá i Giovannoliho rytina z roku 1619.²

Mariánský sloup na náměstí před římským kostelem Santa Maria Maggiore samozřejmě usiloval o napodobení antiky. Účelem antických sloupů nesoucích sochu bylo pozvednout zobrazeného nad ostatní smrtelníky, což si v podstatě mohl dovolit jen císař.³ Panna Maria tak zaujala místo, které kdysi bylo vyhrazeno jen imperátorům. Římský model po několika desetiletích došel ohlasu ve střední Evropě. V Mnichově nechal mariánský sloup postavit kurfiřt Maxmilián v letech 1637–1638 dle římského vzoru jako *ex voto* na paměť odvrácení švédského nebezpečí. Na sloup byla umístěna starší bronzová socha *Immacolaty* od Huberta Gerharda z roku 1598. Roku 1639 byly k podstavci sloupu připojeny sochy čtyř bronzových putti od Georga Petela, přemáhající draka (hlad), lva (válku), baziliška (mor) a hada (hereze), vztažené k mariánskému výkladu žalmu 90, 13.⁴

Švédská hrozba se však nad střední Evropou vznášela i nadále. Po bitvě u Jankova (1645) byla ohrožena i Vídeň. Císař Ferdinand III. se tehdy rozhodl zasvětit celou zemi Neposkvrněnému Početí Panny Marie a slíbil na její počest postavit sloup po vzoru Mnichova. Kamenné skulptury sloupu, *Immacolaty* a opět

1

čtyři obrněné putti, tesal Johann Jacob Pock. Roku 1667 byl tento sloup převezen do Wernsteinu na Innu. Mezitím roku 1658 bylo nově upraveno průčelí kdysi karmelitánského, nyní jezuitského kostela Devíti andělských chórů, jež sloupu vytváří ideální pozadí. Architekt (zřejmě Filiberto Lucchese) tímto průčelím vytvořil důstojnou kulisu pro sloup a mariánské pobožnosti, jež se u něj odehrávaly. Znovu vidíme, že sloup byl podobně jako v Římě chápán jako podstatná součást města s jeho všednodenním i rituálním životem: město se sloupu přizpůsobuje, sloup má městotvorný rozměr. V letech 1665–1667 pak vzniká ve Vídni nový mariánský sloup, tentokrát nikoli s kamennými, ale s bronzovými figurami od Balthasara Herolda.

Pražský mariánský sloup tedy představoval článek v řetězu památníků, jenž překračoval Dunaj i Alpy. Jeho umístění na nejvýznamnější pražské náměstí a skutečnost, že byl objednan nikoli zástupci města, ale přímo císařem Ferdinandem III., jej samozřejmě spojují s panovníckou mocí nad raně moderní společnos-

Obr. 1. *Mnichov, Mariánské náměstí s mariánským sloupem. Matthäus Merian, Topographia Bavaril das ist Beschreibung und Aigentliche Abbildung der Vornembsten Stätt und Orth...*, 1644, dvoustranná ilustrace za s. 50. (Reprofoto: Pavel Kalina, 2015)

■ Poznámky

1 CAFLISCH, Nina. *Carlo Maderno. Ein Beitrag zur Geschichte der römischen Barockarchitektur*. München : F. Bruckmann, 1934. Bez ISBN. S. 116; HIBBARD, Howard. *Carlo Maderno*, ital. překl. Milano : Electa, 2001 (pův. 1971). ISBN 978-0-271-01112-7. S. 281–282.

2 CAFLISCH, N., cit. v pozn. 1. Tab. XXIX.

3 ONIONS, John. *Classical Art and the Cultures of Greece and Rome*. New Haven – London : Yale University Press, 1999. ISBN 0-300-075533-2. S. 186.

4 KALINA, Walter F. *Die Mariensäulen in Wernstein am Inn (1645/47), Wien (1664/66), München (1637/38) und Prag (1650)*. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*. 2004, roč. 58, č. 1, s. 43–55. ISSN 0029-9626; BRUGGER, Walter; GEORGE, Rudolf (Hg.). *300 Jahre Freisinger Mariensäule 1674–1974. Eine Festschrift*. Freising, b. n., 1974. Bez ISBN.

2

5 K tomu se připojuje jeho na první pohled výrazně katolický charakter. I Walter F. Kalina chápal pražský sloup jako vítězné znamení protireformace.⁶ V každém případě byla mariánská socha na sloupu vztyčena jako upomínka na záchranu Prahy před Švédy, podobně jako tomu bylo v Mnichově a ve Vídni. Je proto zřejmé, že při interpretaci pražského sloupu nevstačíme s mechanicky aplikovaným pojmem protireformace – švédská invaze do střední Evropy totiž nebyla dána jen náboženskými motivy, ale byla součástí soupeření mezi Habsburky a katolickou Francií, která za kardinála Richelieua razantně usilovala o zlomení habsburské hegemonie na evropském kontinentu.⁷

Je zajímavé sledovat osudy středoevropských mariánských sloupů po roce 1918. Když byla v Mnichově vyhlášena Bavorská republika rad, její ministr školství, anarchista Gustav Landauer, zrušil výuku dějepisu na školách. Přesto se mnichovského sloupu nikdo nedotkl. Podobně svržení Habsburků nemělo vliv na stav mariánského sloupu ve Vídni. Zajímavý je i osud Vendômešského sloupu v Paříži z roku 1806. Tento sloup, oslavující francouzské vítězství u Slavkova a nesoucí sochu Napoleona I., byl stržen komunardy v roce 1870. Po obnovení republiky a volbě konzervativního maršála MacMahona prezidentem (1873) byl sloup znovu vztyčen, přičemž náklady byly připsány na vrub údajnému iniciátoru jeho stržení – malíři Gustavu Courbetovi.⁸ Je zřejmou chybou právního systému první československé republiky, že mariánský sloup v Praze nebyl

rovněž obnoven bezprostředně po svém stržení a náklady na jeho obnovu nebyly uhrazeny jeho skutečnými ničiteli.

Právě srovnání se situací v jiných zemích nám mohou dát jistou představu, jakými cestami by se řešení Staroměstského náměstí mohlo ubírat. V loňském roce byla dokončena historizující obnova královského paláce v Postupimi (zbořen 1959–1961) a probíhá široce diskutované znovuvybudování královského paláce v Berlíně (zbořen 1950). Postupimský palác, někdejší klenot friedrichovského rokoka od Georga Wenzeslaa von Knobelsdorff, byl znovu postaven pro potřeby braniborského zemského sněmu. Rekonstrukci původního paláce si sami občané odhlasovali v referendu. Financování projektu tak bylo z velké části zajištěno státem, přesto zde zůstal velký prostor i pro soukromou iniciativu.

Královský palác v Berlíně – někdejší renesanční sídlo braniborských kurfiřtů, později pruských králů z rodu Hohenzollernů, rozšířené do současné podoby Andreasem Schlütterem a dále několikrát upravované v 18. a 19. století – má sloužit jako Humboldt-Forum: předpokládá se, že se do jeho prostor nastěhuje několik muzeí a další kulturní instituce. Proti nové výstavbě královského paláce v Berlíně se celkem předvídatelně ozvala řada kritiků. Jejich argumenty se točily kolem několika základních témat: jeden názor hlásal, že půjde o rezignaci na současnou architekturu; podle jiného stavba půjde proti zásadám památkové péče, protože jejím výsledkem bude jen atra-

Obr. 2. Paříž (Francie), Place Vendôme po pádu Vendômešského sloupu. Ateliér Franck, 1871. Stříbrník ze skleněného negativu. Metropolitan Museum of Art, New York, č. 53.704.8. (Převzato z: <http://www.metmuseum.org/col-lection/the-collection-online/search/269671>)

■ Poznámky

5 Základní informace k sloupu viz ŠORM, Antonín; KRAJČA, Antonín. *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě*. Praha : Antonín Daněk, 1939; BRADNA, Jan; KAVÍČKA, Karel. *Mariánský sloup na Staroměstském náměstí*. Velehrad : Historická společnost Starý Velehrad se sídlem na Velehradě, 2008. ISBN 978-80-86157-23-8.

6 Kalina nicméně zdůraznil smířlivé gesto v podobě umístění předhusitského obrazu Paládia země české na bázi sloupu, viz KALINA, W., cit. v pozn. 4. S. 61. Měl na mysli obraz tzv. Rynecké madony, jenž je kopií Svatovítské madony, která byla vzorem boleslavského paládia.

7 Švédská agrese byla financována Francií, viz ALBRECHT, Dieter. *Richelieu, Gustav Adolf und das Reich*. München – Wien : R. Oldenbourg, 1959. Bez ISBN; FARR CHURCH, William. *Richelieu and Reason of State*. Princeton : Princeton University Press, 1972. ISBN 0-691-05199-2; LOCKHART, Paul Douglas. *Sweden in the Seventeenth Century*. Basingstoke : Palgrave, 2004. ISBN 9780333731567. Richelieuův postup nebyl zdaleka samozřejmý, řada vlivných osob naopak podporovala dohodu s Habsburky, srov. TZIAMPIRIS, Aristotle. *Faith and Reason of State. Lessons from Early Modern Europe and Cardinal Richelieu*. New York : Nova Science Publishers, 2009. ISBN 98781607419495. S. 70–72; KÝR, Karel. *Saský vpád do Čech (1631–1632)* [online]. Martin Kolářek – Eknihy jedou, 2014. ISBN 978-90-8756-80-2.

8 Courbet jako předseda komise na ochranu památek zaslal vládě 14. září 1870 petici požadující odstranění Vendômešského sloupu, jenž byl 12. dubna 1871 na základě dekretu Komuny stržen. Courbetův postoj však není zcela jasný a není ani jisté, zda byl při strhávání sloupu přítomen. Srov. MÍČKO, Miroslav (ed.). *Gustave Courbet. Dokumenty*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958. Bez ISBN. S. 95–104; WALTER, Rodolphe. *Un dossier délicat: Courbet et la colonne vendôme. Gazette des beaux-arts*. 1973, roč. 81, s. 173–184. ISSN 0016-5530; BOUDAILLE, Georges. *Gustave Courbet. Painter in Protest*. New York : Graphic Society, Greenwich, Connecticut 1969. ISBN 8212-0343-6. S. 117–130; *Gustave Courbet (1819–1877)*. Paris : Éditions de la Réunion des musées nationaux, 1977 [katalog výstavy]. ISBN 2-7118-0071-7. S. 46–47; TILLIER, Bertrand. *La Commune de Paris. Révolution sans image? Politique et représentations dans la France républicaine (1871–1914)*. Seyssel : Champ Vallon, 2004. ISBN 2-87673-390-0. S. 39–58. K osudům sloupu bezprostředně po Napoleonově pádu viz SCHMITZ, Edgar. *Das Trojanische Pferd und die Restauration: die Auseinandersetzung um die Colonne de la Place Vendôme als Paradigma der gescheiterten Restauration*, in: GERSMANN, Gudrun; KOHLE, Hubertus (Hg.). *Frankreich 1815–1830. Trauma oder Utopie? Die Gessellschaft der Restauration und das Erbe der Revolution*, Stuttgart : Steiner, 1993, s. 187–195. ISBN 3-515-05831-1.

3

4

Obr. 3. Berlín (Německo), Městský zámek/Stadtschloss, stav kolem roku 1900. Dobová pohlednice. (Reprofoto: Pavel Kalina, 2015)

Obr. 4. Berlín (Německo), částečná maketa na místě městského zámku, stav jaro 2013. (Foto: Pavel Kalina, 2013)

pa původní architektury. Nechyběly ani ideové výhrady: palác je údajně symbolem monarchie a jako takový má nedemokratický a protimoderní charakter.⁹

Na první pohled se zdá, že tyto výtky nepostrádají racionální jádro. Královský palác ve své výsledné podobě, jež je ovšem dílem až 19. století, v podstatě kombinoval několik základních prvků. Jedním byla typologie vrcholně barokního zámku. Druhým byla vysoká kupole, jež naopak připomene sakrální architekturu: kostel sv. Petra v Římě, střed katolického světa, či jeho anglikánský protějšek v kostele sv. Pavla

v Londýně. Pruský král byl skutečně zároveň nejvyšším zemským biskupem. Palác jako by symbolicky vyjadřoval toto nejvyšší spojení duchovní a světské moci. Symbol však není realita, a vláda Hohenzollernů prostě byla součástí německých dějin.

Jedním z důvodů odmítání rekonstrukcí může být pokrokářské, lineární vnímání času. Podle něj je událost, k níž jednou došlo, nevratná. Jakýkoli návrat je předem diskvalifikován jako nemístný „historismus“. Takové pojetí času a dějin je ale sporné. Dějiny jsou ve skutečnosti plné návratů, i když jde pokaždé o návrat na jiné úrovni. Zničenou stavbu je možné obnovit, pokud jsou dochovány plány nebo jiné zdroje, které umožní její rekonstrukci.¹⁰ Právě v Berlíně se historizující přístup uplatnil již dříve a jeho výsledky nelze pokládat za neuspokojivé.¹¹

Je třeba připomenout, že původní námitky proti rekonstrukcím byly formulovány ještě

v 19. století, a to v reakci na romantické „úpravy“ například středověkých hradů. Rekonstrukce historických objektů jsou nicméně daleko častější, než většina lidí tuší. Příkladem celkově obnovené stavby může být mnichovská Rezidence, jež byla těžce poškozena náletem v roce 1944, a samozřejmě další památky poškozené za 2. světové války. V Drážďanech také neobnovili jen Frauenkirche. I Zwinger byl zcela zničen. Semperova opera byla znovu vystavěna v letech 1977–1985, od roku 1985 pak probíhala obnova drážďanského zámku. Lze však najít i současnější příklady rekonstrukcí, jako je slavné benátské divadlo Fenice, které znovu postavil Aldo Rossi po požáru v roce 1996.

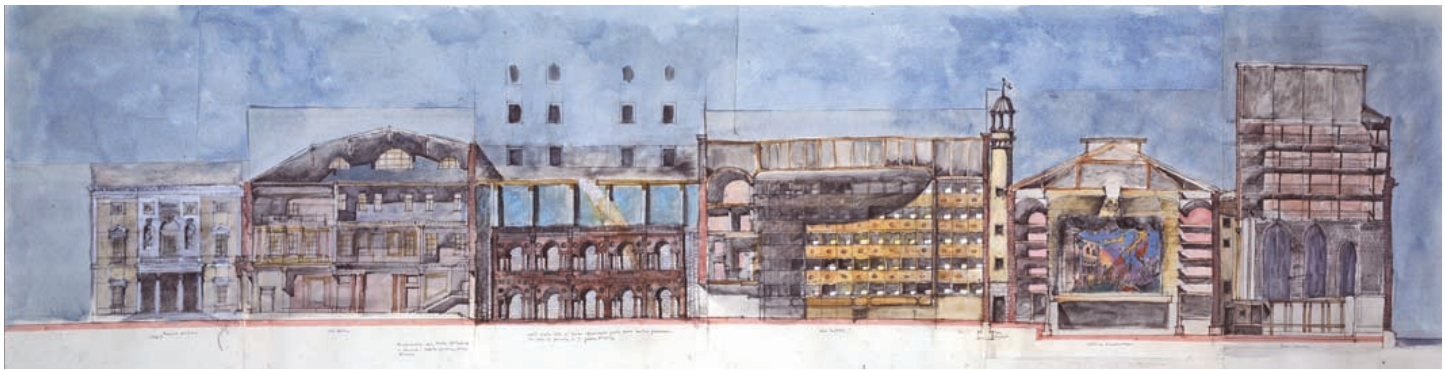
Problém konečně může být i to, že od stržení sloupu uplynula již delší doba. Zde je ovšem třeba poukázat, že v Moskvě byl za starostování Jurije Lužkova znovu postaven nejen mediálně známý Chrám Spasitele, stržený roku 1931, ale také celá řada dalších staveb, jako

■ Poznámky

9 Srov. zejm. HENNET, Anna-Inés. *Die Berliner Schlossplatzdebatte. Im Spiegel der Presse*. Berlin : Verlagshaus Braun, 2005. ISBN 3-935455-65-8; ELLRICH, Hartmut. *Das Berliner Schloss. Geschichte und Wiederaufbau*. Petersberg : Michael Imhof Verlag, 2008. ISBN 978-3-86568-397-7; BINDER, Beate. *Streitfall Stadtmitte: der Berliner Schlossplatz*. Köln – Weimar – Wien : Böhlau Verlag, 2009. ISBN 978-3-412-20040-4; RETTIG, Manfred (ed.). *Rekonstruktion am Beispiel Berliner Schloss aus kunsthistorischer Sicht. Ergebnisse der Fachtagung im April 2010. Essays und Thesen*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2011. ISBN 978-3-515-09826-7.

10 Blíže viz HOFFMANN, Günther. Ist die Rekonstruktion ein Tabu?, in: RETTIG, M., cit. v pozn. 9. S. 49–54. Dlouholetý předseda ICOMOS Andrzej Tomaszewski nedlouho před svou smrtí popsal západní památkovou péči jako silně materialistickou, což podle něj odpovídá tradici katolického kultu ostatků, kde je kladen velký důraz na pravost materiální substance. Na východě se autenticita vztahuje na formu, funkci a tradici, ne na materiální substanci. Viz TOMASZEWSKI, Andrzej. *Materielle und immaterielle Werte von Kulturgütern in der westlichen Tradition und Wissenschaft*. Tamtéž, s. 55–62.

11 Ještě před pádem železné opony byl úspěšně obnoven městský okrsek kolem kostela sv. Mikuláše, viz STAHN, Günter. *Das Nikolaiviertel am Marx-Engels-Forum. Ursprung, Gründungsort und Stadtkern Berlins. Ein Beitrag zur Stadtentwicklung*. Berlin : Verlag für Bauwesen, 1986. ISBN 9783345001697. Dále srov. URBAN, Florian. *Neohistorical East Berlin. Architecture and Urban Design in the German Democratic Republic 1970–1990*. Farnham : Ashgate Publishing, Ltd., 2009. ISBN 978-0-7546-7616-4. BRICHETTI, Katharina. *Die Paradoxie des postmodernen Historismus: Stadtbau und Denkmalpflege vom 19.–21. Jahrhundert: Berlin & Beirut*. Berlin : Verlag Hans Schiller, 2009. ISBN 978-3-89930-257-8.

5

6

7

Obr. 5. Aldo Rossi a další (Marco Brandolisio, Ghego da Pozzo, Edoardo Guenzani, Massimo Scheurer, Michele Tadini), studie pro rekonstrukci Teatro La Fenice v Benátkách, 1997. *Centro Archivi MAXXI Architettura, MAXXI Museo nazionale delle arti del XXI secolo, Roma. Převzato z: http://www.architeti.san.beniculturali.it/web/architeti/progetti/scheda-progetti?p_p_id=56_INSTANCE_hIz4&articleId=16372&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&groupId=10304&viewMode=normal <http://www.architeti.san.beniculturali.it/web/architeti/progetti/scheda-progetti?p_p_id=56_INSTANCE_hIz4&articleId=16372&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&groupId=10304&viewMode=normal>*

Obr. 6. Drážďany (Německo), střed města po náletu v únoru 1945. Bundesarchiv, Bild 183-Z0309-310 / G. Beyer / CC-BY-SA 3.0. (Reprofoto: Bundesarchiv, 2015)

Obr. 7. Moskva (Rusko), Chrám Krista Spasitele před zničením v roce 1931. Autor neznámý. (Převzato z: https://en.wikipedia.org/wiki/Cathedral_of_Christ_the_Saviour#/media/File:OldMoscow_archive_img07_Christ_Saviour_Cathedral.jpg)

například Kazaňský chrám či Voskresenskije (Iverskije) vorota, zničených za vlády bolševiků.¹² Soulský Gyeongbokgung, palácový komplex zničený během japonské okupace Koreje (1910–1945), je už po řadu let postupně obnovován. Znovu byla v letech 2006–2010 po-

stavena brána Gwanghwamun, destruovaná během korejské války.¹³ Toto jsou samozřejmě příklady rekonstrukcí motivovaných výrazně politickými důvody. „Politika“ je tu ale jen reakcí na dějiny. Rekonstrukce měly zacelit rány úmyslně zasazené kulturní paměti národní komunity.

Dalším důležitým aspektem rekonstrukcí je tedy myšlení města a dějin jako celku. Stavby, jako jsou královské zámky v Berlíně a Postupimi, dominovaly celé řadě průhledů přilehlými ulicemi. Drážďanská Frauenkirche tvořila neodmyslitelnou součást městského panoramatu i podoby Nového trhu, zvětšenou na řadě vedut. Pokud jako chráněný útvar chápeme nejen jednotlivé stavby, ale celé město nebo jeho část, pak je logické rekonstruovat významnou dominantu i po jejím úplném zničení. Toto je také důvod, proč má smysl obnovit mariánský sloup v Praze ne pouze náznakově, ale formou repliky.

Mariánský sloup za dvě a půl století své existence zanechal výraznou stopu v paměti pražských měst. Je absurdní redukovat ho zpět na čistě náboženský rozměr. Konec třicetileté války právě tak jako Staroměstské náměstí v Praze je přes všechnu hořkost předmětem společné paměti všech, kdo se narodili v hranicích někdejších Zemí koruny české, podobně jako

je Zed' komunardů na pařížském hřbitově Père Lachaise místem společné paměti všech Francouzů.¹⁴ Toto místo nelze nahlížet očima moderního liberalismu či úzce materialisticky pojeté památkové péče.

■ Poznámky

12 Je třeba dodat, že řada historických staveb byla za Lužkova stržena a postavena znovu, včetně slavného hotelu Moskva. Viz MICHAJLOV, K.; LOTAREVA, D.; RACHMATULLIN, R.; STERLINA, V.; FEDOROV, B. *Chronika uničtoženija staroj Moskvy 1990–2006*. Moskva : b. n., 2006. ISBN 5-903228-01-1. S. 63. Kniha podává přehled po stovkách zaniklých objektů.

13 HOON, Shin Young. *The Royal Palaces of Korea: Six Centuries of Dynastic Grandeur*, angl. překl. Singapore : Stallion Press; 2008. ISBN 978-9810808068.

14 K pojmu místa paměti srov. zejm. NORA, Pierre (ed.). *Les Lieux de mémoire 1–3*, 2. vyd. Paris : Gallimard, 1997 (pův. 1986–92). ISBN 9782070749027; ISNENGI, Mario (ed.). *I luoghi della memoria 1–3*, 2. vyd. Roma-Bari : Laterza, 2010 (pův. 1996–98). ISBN 978-88-420-9375-6. 978-88-420-9376-3. 978-88-420-6099-4; CSÁKY, Moritz; CELESTINI, Federico; TRAGATSCHNIG, Ulrich (ed.). *Barock. Ein Ort des Gedächtnisses. Interpretament der Moderne/Postmoderne*. Böhlau Verlag : Wien – Köln – Weimar, 2007. ISBN 3-205-77468-X.